

## אורות הגבעה – תשעה באב [האחרון לפני ביאת גואל!] תשע"ז

לע"נ הבחורה האצילה שרה בת מו"ר הרה"ג ר' אפרים זאב קליין

נ.ל.ב.ע. ב' אב תש"ע ת.נ.צ.ב.ה. ונזכה בקרוב לתחיית כל מתי ישראל

### שני היבטים על המציאות

יש גמרא שמתארת לנו באופן ציורי מה מתרחש בגלות המרה בה אנחנו שרויים.

"ואם לא תשמעוהו במסותרים תבכה נפשי מפני גוה" אמר רב שמואל בר אינאי משמיה דרב מקום יש לו להקב"ה ומסותרים שמו. מאי מפני גוה? אמר רב שמואל בר יצחק מפני גאוותן של ישראל שניטלה מהם ונתנה לעובדי כוכבים. ר' שמואל בר נחמני אמר, מפני גאוותה של מלכות שמים. ומי איכא בכיה קמיה הקב"ה, והאמר רב פפא אין עציבות לפני הקב"ה שנאמר 'חוד והדר לפניו עוז וחדוה במקומו' לא קשיא הא בבתי גואי הא בבתי בראי". [חגיגה ה']

יש כאן מחלוקת בין רש"י ורבינו חננאל בהבנת תירוץ הגמרא. רש"י אומר שהקב"ה בוכה במסותרים, בבתי גואי, בפנימיות. ואילו בבתי בראי, בחיצוניות, הקב"ה שמח ואין בכיה. עז וחדוה במקומו. רבינו חננאל אומר הפוך. בפנימיות יש עז וחדוה ואילו בחיצוניות הקב"ה בוכה עיניו. ולפי דבריו "המסותרים" הם בבתי בראי. [יש להעיר, שלכאורה פשטות דברי הגמרא מורה כדעת רש"י. ובמיוחד לאור המשך דברי הגמרא "ובבתי בראי לא [אין בכיה], והא כתיב ויקרא אדני ה' צבאות ביום ההוא לבכי ולמספד ולקרחה ולחגור שק? שאני חרוב בית המקדש דאפילו מלאכי שלום בכו שנאמר הן אראלם צעקו חוצה מלאכי שלום מר יבכיון"].

רזי עולם נאמרו פה, ואין איתנו יודע עד מה. אבל לפי ערכי הפעוט אנסה לבאר את שתי הדעות.

לדעת רש"י שבחיצוניות יש חדוה, אולי הכוונה היא שיש חדוה בעולם, יש אושר בעולם, יש תקווה בעולם. צא לרחובה של עיר. תראה שכל יום יש חתונות, בר מצוות, בריתות, קידושא רבא לאחר התפילה עם שני סוגי קוגל וצ'ולנט מהביל, ערבי שירה עם מיטב הזמרים, דיסקים בכל רכב כמעט, המשאיות של נ-נא-חיים שמחן בוקעת מוסיקה רועשת ורודקים ברחובות [אני לא מבקר אותם – אני דווקא אוהב להצטרף...]. הולכים ברחובות מלכי ישראל ורבי עקיבא, מרכז השופינג העולמי לציבור החרדי, ורואים כל טוב מצדדים העולם. מסעדות הפיצה ופלאפל מלאות, חנויות הביגוד הן לגברים והן לנשים עסוקות ומשגשגות. תרבות הטוילים והנופש התפשטה לכל עבר ולכל חוג עד שהפכה לנורמה. העולם שמח!!

בחיצוניות.

הקב"ה מנהיג את עולמו שבחיצוניות המצב נראה די טוב. אבל בפנימיות, במסותרים, תבכה נפשו [כביכול]. המצב נורא ועלוב. החומריות חוגגת. הנהירה אחרי תאוות חושיות עברה כל גבול. הבחור "חייב" את הכובע החדש עם מותג [בלי מותג זה כמעט איסור דאורייתא של בל תגרע]. מוציאים המון כסף על כל מיני מותרות - בגדים, אביזרי דירה, פאר חיצוני וכו' וכו'. נכון מאד שחז"ל אמרו ש"דירה נאה, אשה נאה וכלים נאים מרחיבים את דעתו של האדם" אבל איפה הקב"ה בכל הסיפור הזה? איפה מלכות שמים [כדברי הגמרא שצוטטה לעיל]? איפה הגאווה הרוחנית של עם ישראל? מרוב שיחות בפלאפון שוכחים שהבורא נמצא כאן איתנו ברגע הזה ורוצה שנתקרב אליו באהבה. מרוב עישון סיגריות, האוויר מזדהם [וגם הריאות] ומתערפל, הראייה נהיה מטושטשת ולא שמים לב לפנימיות הבריאה. במסותרים יש בכיה נוראית שהחליפו עולם קיים, אמתי, נצחי, בעולם עובר. מתעסקים בפוליטיקות סטוניות ובמריבות שטוניות וילדותיות על כבוד מדומה, על "מי ימלוך", כסף-כסף-כסף [שלושת הדברים שעליהם העולם עומד], וכהנה וכהנה, כאשר באותו זמן אפשר להשיג את התענוג האמיתי של "להתענג על ה'". כך אליבא דרש"י.

ולפי רבינו חננאל להיפך: תראה את העולם. אין יום שלא שומעים או קוראים על צרות נוראיות. כמה חולים, כמה עניים, כמה בתים מתפרקים מחמת גירושין, ילדים שנשרו מדרך התורה והתדרדרו, כמה סובלים מבעיות נפשיות, הלוויות כל יום, גם של צדיקים יראים ושלמים, והצרות חדלו לספור כי אין מספר. בבתי בראי יש בכי אדיר. אולי לא רואים את זה ברחוב, אבל כל זה קיים בבתי בראי, כאן בעולם. במסותרים. אתה לא יודע על הצרות של השכן אבל תאמינו לי – יש לו. אינך יודע כמה חובות רובצים עליו, הקשיים שיש לו עם הבראות, שלום בית, הילדים וכו' וכו'. בבתי בראי אבל במסותרים יש בכי וכאב.

אההה – אבל בבתי גואי, בפנימיות נשמתנו שהיא חלק אלוה-ה ממעל, יש שמחה עצומה. עז וחדוה במקומו. אליבא דאמת, על פי מבט אוביקטיבי, הקב"ה מוביל את העולם לתכליתו וכל הצרות אינן אלא תהליך ארוך שיעדו ביאת המשיח והתיקון השלם. תיקון הכלל ותיקון הפרט. הקב"ה "מחבש לעצבותם" וכל העצבות, המצוקות, הצער, הצרות, הכאב וכו' וכו' יסתיימו בשמחה הבתיה ניתנת לתיאור כאשר נבין שכל מה שקרה היה לטובתנו והרע לא הייתה מציאות אלא כחלום יעוף.

"אז ימלא שחוק פינו ולשונו רינה". מה סוד ה"שחוק"? מתי אדם צוחק [חקרתי את הנושא לעומק...]? אדם צוחק כאשר קורה דבר בלתי צפוי [תבדוק שכל בדיחה מצחיקה בנויה על העיקרון של ההפתעה]. לעתיד לבוא נצחק כאשר נהיה מופתעים לראות שכל מה שעברנו היה ההיפך הגמור ממה שהיה נראה לעין גלויה. וכבר עכשיו, בפנימיות, הכל שש ושמה. עז וחדוה במקומו.

לפי שני הפירושים נבין כמה צריך לתקן וגם כמה צריך לשמוח ולהודות על כל הטוב שהקב"ה השפיע וישפיע עלינו. אני רואה מדה גדולה של כפיות טובה באנשים שמתלוננים כל הזמן כמה נורא המצב, ממש מדינה של שמד, אי אפשר לחיות כאן כיהודי חרדי, לא נוטנים לנו ללמוד תורה, אין כסף ואין כלום.

חלילה וחס, חס וחלילה. הודו לה' כי טוב. כולנו מתפללים שלש פעמים ביום ואף אחד לא מפריע לנו. יש אלפי מנינים המתקיימים בכל מקום בארץ. יש אין ספור ישיבות וכוללים, שוטנשטיין ומתיבתא, אוצר החכמה, ספרים בכל מקצוע בתורה שרק תראה, בתי

מדרש ממוזגים עם פינת קפה ושירותים לעת הצורך. אוכל עם ההכשרים המהודרים ביותר ברמת שפע שלא הייתה מאז בריאת העולם.

ועל זה אנו מודים "הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו". ואם מודים לו שהוא טוב – זה יגרום ל"כי לעולם חסדו" – השפע רק ימשיך ביתר שאת ויתר על לעולם כדי שנוכל לעבוד את ה' באין מפריע עדי ביאת הגואל. ו"לא נתאו הנביאים והחכמים ימות המשיח--לא כדי שישלטו על כל העולם, ולא כדי שירדו בגויים, ולא כדי שינשאו אותם העמים, ולא כדי לאכול ולשתות ולשמוח, אלא כדי שיהיו פנויים בתורה וחכמתה, ולא יהיה להם נוגש ומבטל, כדי שיזכו לחיי העולם הבא" [רמב"ם הל' מלכים פ"ב].

## המקור ההלכתי לאמונה בביאת המשיח

"כִּי שָׁאֵל נָא לְיָמִים רַאשֵׁינִים אֲשֶׁר הָיוּ לְפָנֶיךָ לְמֶן הָיוּ אֲשֶׁר בָּרָא אֶת-הַיָּם וְהָאָרֶץ וְלִמְקַצָּה הַשָּׁמַיִם וְעַד קֶצֶה הַשָּׁמַיִם הִנֵּהיָה פְּדָרְבַּר הַגְּדוֹל הַזֶּה אוֹ הַנְּשָׁמָע כְּמָהוּ. אוֹ הַנֶּסֶה אֶת-הַיָּם לְבֹא לְקַחַת לוֹ גּוֹי מִקֶּרֶב גּוֹי בְּמִסַּת בָּאֵת וּבְמִוְפְתֵי וּבְמִלְחָמָה וּבְיָד חֲזָקָה וּבְזֵרֹעַ נְטוּיָה וּבְמוֹרָאִים גְּדֻלִּים כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה לָקֵם יְהוָה אֶת-הַיָּהִים בְּמִצְרַיִם לְעִינֶיךָ."

כותב הכהן הגדול מלובין [ספר הזכרונות עמ' 74. ההוספות בסוגריים הן לא ממנו]: ומצאתי בפסיקתא זוטרתא [פרשת ואתחנן מן ס"ז ע"ד] על פסוק זה [כ"י שאל" וכו'] שכתב שהיא מצוה על ישראל להבין ולהשכיל שהקדוש ברוך הוא יכול להושיעם ולקבצם מן האומות כשם שעשה לאבותינו במצרים כו' עיין שם.... אבל אנו אין לנו בפירוש המקראות בציווי התורה אלא המקובל בידינו מפי חז"ל ואפילו יהיה נגד המשמעות הפשוט. וכבר זכרנו מדברי חז"ל בחגיגה [י"א]: שפירשו משמעות המקרא על החקירה במעשה בראשית [לא לחקור מה למעלה ומה למטה מה לפניו ומה לאחור עיי"ש] והמצוה שזכר אם עיקר כוונתה על האמונה בביאת משיח וגאולה העתידה שעשאו רמב"ם מעיקרי התורה [עיי' הלכות מלכים פרק י"א] אבל לא מנה בו מצוה מיוחדת, הנה במקרא לא נמצא זכר מזה ואין טעם לסמכו על מקרא זה כלל.

ואם יהיה אמונה זו מצוה מיוחדת, נראה לי שיש למנותה מלשון הכתוב סוף פרשת האזינו אחר השירה איתא [דברים ל"ב מ"ו]: "שימו לבבכם לכל הדברים אשר אנכי מעיד בכם היום אשר תצום את בניכם לשמר לעשות את כל דברי התורה הזאת", וזה מצוה עשה לשום לב לעדות השירה. ושימת לב זה הוא מה שהעיד לנו ה' יתברך מכל ענייני הגליות והצרות העוברות עלינו ושסוף הכל, "דם עבדיו יקום ונקם ישוב לצריו" והוא בביאת המשיח וזה מצוה מבוארת על אמונה זו. ומיהו יראה שאין עיקרה על דבר זה לבד רק על כל ענייני השירה כולה [ועל כן לא מנאוה הרמב"ם והרמב"ן למצוה מיוחדת] וזה טעם לשון שימת לב שיתבונן איך כל הכתוב בשירה מתקיים והולך והוא ההתבוננות גם כן בענייני הצרות והגליות איך דבר ה' יקום ובוה יתחזק באמונתו ועשיית מצותיו [ואולי זה כולל לימוד ההיסטוריה כדי לראות איך יד ה' מכוונת את כל המאורעות לתכלית הגאולה, ושכל הנסיגות וההתקדמויות הן חלק מהתהליך. וכך יוצא מהפסוקים שיובאו בהמשך].

וכן מבוארת ענין מצוה זו על הדרך הזה למעלה בפרשת וילך שנאמר "ועתה כתבו לכם את השירה הזאת ולמדו את בני ישראל שימה בפיכם למען תהיה לי השירה הזאת לעד בבני ישראל. והיה כי תמצאן אותו רעות רבות וצרות וענתה השירה הזאת לפניו לעד כי לא תשכח מפי זרעו כי ידעתי את יצרו וגו'". והנה מאמר "כתבו" מנחה אצל מוני המצוות מצוה עשה מיוחדת על כתיבת ספר תורה [עיי' חינוך מצוה תרי"ג ורמב"ם מצוה י"ח]. אבל מה שכתוב "ולמדו את בני ישראל שימה בפיכם" הוא ציווי מיוחד לא מנחה אצלם, לא ידעתי לו טעם. וכפי הנראה היה ראוי למנות זה מצוה מיוחדת על לימוד שירה זו לכל אחד מישראל אלא לפי שלא נקבע לו זמן אפשר שיהיה די בפעם אחד כל ימי חייו ועל כל פנים די בקריאת הפרשה פעם אחת בשנה כתיקון חכמים אבל על כל פנים יהיה קריאת פרשה זו מצוה עשה דאורייתא. והנה בה מבואר שיהיה לעד בעת הצרות שכבר ידע ה' יתברך הכל קודם ושהכל בהשגחתו ויתחזק בזה באמונת ה' יתברך והמצוה דשם הוא על הלימוד בפה ולשום בפיכם וחזר וציווה על השימה בלב וההתבוננות בענין השירה איך כל ענייניה נתקיימו הכל, אבל מכל מקום בכלל המצוה גם כן האמונה בקיום כולה ויהיה המצוה על דבר שימת לב וההבנה מתוך מה שכבר נתקיים ממנה שכך עתידה להתקיים כולה [על דרך דברי רבי עקיבא במכות כ"ד: שאם נתקיימה נבואת "ציון שדה תחרש" מובטחני שתתקיים גם נבואת "עוד ישבו זקנים וזקנות ברחובות ירושלים"], והוא על הדרך שביאר בעל הפסיקתא להאמין בזה על דרך ההשכל וההבנה.

ושם זכר גם כן "זכור ימות עולם בינו שנות דור ודור שאל אביך ויגדך, זקניו ויאמרו לך. ימצאוהו בארץ מדבר ובתחו ילל ישמן ויסבנהו יבוננהו יצרנהו כאשון עינו". מן הישועות הקודמות והשגחתו יתברך מאז, שמוה נאמין גם כן בישועה העתידה ויראה שמאמר "זכור ימות עולם וגו'" שבה בלשון ציווי יהיה מצוה מיוחדת על הענין הזה להתבונן בחסדי ה' יתברך עמנו וימות עולם ובכל דור ודור. וגם המצוה הזו אי אפשר לכללה במאמר כי שאל נא וגו' שהרי לא זכר שם אלא מתן תורה ויצאת מצרים ועל זכירת שני עניינים הללו באו שתי מצוות מיוחדות יתבארו במקומם. ובשערי תשובה לרבינו יונה [שער ג' סי' י"ז] כתב שזכרון חסדיו וההתבונן בהם הוא מצוה עשה שנאמר [דברים ח' ב'] "וזכרת את כל הדרך אשר הוליכך ה' אלקיך זה ארבעים שנה במדבר ואמר וידעת עם לבבך כי כאשר ייסר איש את בנו ה' אלקיך מיסרך". והנה נתגלגלו בהמשך הדברים כאן זכרון כמה מצוות שלא מנאם הרמב"ם ובא זכרונם כאן אגב גררא. ונראה ששתי מצוות הללו של זכירת חסדיו יתברך עמנו ואמונה בלב לגאולה העתידה אנו יוצאים במה שאנו מזכירים דברים הללו בברכת קריאת שמע שאלחריה ביום ובלילה ובתפלת שמונה עשרה ואנשי כנסת הגדולה שתקנו לנו תפלות וברכות בחכמה ותבונה סדרו מעשיהם להזכיר בכל דבריהם כל עיקרי האמונה והדיעות שציוותה תורה על האדם לדעת ולהאמין ולזכרם ובוה יצא ידי חובת הרבה מצוות דאורייתא ובלבד שיהיו פיו ולבו שוין בכונת מה שהוא אומר עכ"ל. [ועיי' בס' מועדים וזמנים (ח"ה סי' שני"ב) אריכות נפלאה בענין].

בקשר למה שכתב שיוצאים ידי חובה בברכת קריאת שמע, יש לציין ראייה לדבריו בדברי רש"י על הגמרא [ברכות י"ב ע"א] "כל שלא אמר אמת ויצא בשחרית ואמת ואמונה ערבית לא יצא ידי חובתו שנאמר להגיד בבקר חסדך ואמונתך בלילות". וברש"י - ברכת אמת ויצא כולה על חסד שעשה עם אבותינו היא שהוציאם ממצרים ובקע להם הים והעבירם וברכת אמת ואמונה מדבר בה אף על העתידות שאנו מצפים שיקיים לנו הבטחתו ואמונתו לגאלנו מיד מלכים ומיד עריצים ולשום נפשנו בחיים ולהדריכנו על במות אויבינו עכ"ל.

ובקשר למה שכתב שבלימוד מאורעות ימינו צריכים להתחזק באמונה בביאת המשיח ולראות שיד ה' עשתה כל זאת, כתב בס' בית השואבה [על עקבתא דמשיחא לרב שמעון שוואב ז"ל בעמ' 46] כתב "... לכן בעת ובעונה הזאת ודאי תפקידנו הוא על פי תורתנו

הק' להבין היטב נוראות הזמן ולהתבונן בכונת האותות והפלאות בתקופתנו שהפלא ה' את מכותינו [בשואה וכו'] וגם את תחלואי כל בני דורנו באופן מבחיל היוצא מן הגדר הטבעי למעלה למשכיל ולהכיר חיובנו בשעת הרת עולם זו ששלוחי בית דין של מעלה מתהלכים בקרב מחננו ברצא ושוב ונפרעים ממנו ומיסרים אותו, והכל בהשגחתו העליונה ית' בכדי לכון את יצרנו להשתעבד לו ביה לשמור ולעשות את כל דברי התורה מעתה ועד עולם בלי הרף, ובאם נדקדק בפרשת התשובה הנזכרת נמצא כתוב שבתחלה נתברך מכל ההבטחות האמורות בספר, ואחרי כן כשישמך ישרון ויבעט בעול מלכות שמים תתקיים תקופת הקלות ואחרי ככלות כל אלה בסדר הזה דוקא תהיה אחרית הימים כדכתיב "והיה כי יבואו עליך כל הדברים האלה הברכה והקללה" ואז יעורר ה' את רוחנו ותצמיח התעוררות של תשובה בקרב עם ישראל וצמאון לאל חי ורעב לשמוע את דבר ה' ורבים מבני עמנו יתהדו ויחזרו בתשובה אמיתית לפני המקום ב"ה והוא ית' ימהר בזכות זאת גאולתנו ופדות נפשנו ויחזיר שכינתו בתוכם כאשר הבטיחנו, כך היא הבנת הפרשה בלתי ספק עכ"ד.

ויש אומרים שבכלל "אנכי ה' אלוקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים" לצפות ולקוות לגאולה העתידה וכמו שכתב בספר מצוות קטן לר"י מקורביל מצוה א' וז"ל מה שאמרו חכמים ששואלין לאדם לאחר מיתה בשעת דינו "צפית לישועה" והיכן כתיב מצוה זו? אלא שמע מינה בזה תלוי, שכשם שיש לנו להאמין שהוציאנו ממצרים דכתיב אנכי ה' אלוקיך אשר הוצאתיך וכו' ועל כרחך מאחר שהוא דבור [ר"ל מאחר שהוא אחד מעשרת הדברות וכל הדברות צוויים], הכי קאמר, כשם שאני רוצה שתאמינו בי שאני הוצאתי אתכם, כך אני רוצה שתאמינו בי שאני ה' אלוקיכם ואני עתיד לקבץ אתכם ולהושיעכם וכן יושיענו ברחמי שנית כדכתיב ושב וקבצך מכל העמים עכ"ל.

ובאמת יש להאריך הרבה בדברי הסמ"ק ואין כאן מקומו. ונסתפק בהערה אחת, מה המקור של הסמ"ק שיש מצוה לצפות לביאת המשיח? הוא הביא מקור לאמונה בביאת המשיח אבל לא גילה מה מקורו שחייבים לצפות לו? והערה זו קיימת גם על דברי הרמב"ם שכתב "וכל מי שאינו מאמין בו, או מי שאינו מחכה לביאתו, לא בשאר הנביאים בלבד הוא כופר, אלא בתורה ובמשה רבינו". הרמב"ם הביא שם מקורות לאמונה בביאת המשיח אבל לא חשף זרוע קדשו בהבאת מקור לחיוב לחכות לו.

תשובה אחת שניתנה לשאלה זו היא שהציפייה מתחייבת מהאמונה. מי שמאמין באמת - יצפה. אם אינו מצפה, סימן שאינו מאמין. משל למה הדבר דומה - אומרים לאדם שמחר בשעה עשר בבוקר מביאים לך צ'ק בסך ארבעים מיליון דולר. אמריקאי. צ'ק מכוסה, בנקאי חתום ע"י נשיא ארה"ב וכל פמליא לא קדישא דיליה. אם אדם מאמין באמת, הרבה לא יישן באותו לילה מרוב התרגשות. הנה, החובות יימחקו, המשכנתא תשולם, וגם מסודרות כבר מראש כל החתונות של כל הילדים כולל דירות פאר בירושלים [אז גבעת זאב למי שמעדיף]. אין דאגות כספיות עד המוות ועד בכלל. הוא כבר מתכנן תוכניות רבות ומגוונות מה יעשה עם הכסף. אם מאמין באמת - הוא סופר את הדקות עד למועד הגעתו של אותו צ'ק. כך גם בענין חיוב הציפייה לביאת המשיח. אם אדם מאמין באמת ויבוא משיח ונחיה בעולם מתוקן, בוודאי ובוודאי שיצפה לבואו בכל עת.

וכדברי הסמ"ק שהאמונה בביאת המשיח מבוססת על יציאת מצרים כתוב בדברי הגר"י חבר בפתיחה להגדה של פסח: ותראה היאך שורש הכל הוא ענין יציאת מצרים שהיה ראשית תיקון האומה הנבחרת בכל מדרגות העליונות שירשו אז לזרעם אחריהם ואפילו בזמן הגלות נשאר רשימו מכל אלו והוא יתברך חופץ עליהם בכל עת לשמרם ולהביאם אל השלימות הגדול באחרונה. וזוהי הטעם נצטוונו לזכור יציאת מצרים בכל יום ואפילו לע"ל לא תעקר יציאת מצרים ממקומה ואמרו 'כל ימי חיך לרבות ימות המשיח' מאחר שכל המעלות שנקבל אז הכל בא מהתחלה זאת ע"י יציאת מצרים שהוא השורש לכולם עכ"ד. ויש מבארים את הפסוק בכיוון זה את הפסוק "אני ה' א-להיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים להיות לכם לא-להים [וגם לעתיד לבוא] אני ה' א-להיכם", ובכך מוסבר כפילות הזכרת "אני ה' א-להיכם".

## הערות ברמב"ם הלכות תענית פרק ה' הלכה א'

יש שם ימים שכל ישראל מתענים בהם מפני הצרות שאירעו בהן כדי לעורר הלבבות לפתוח דרכי התשובה ויהיה זה זכרון למעשינו הרעים ומעשה אבותינו שהיה כמעשינו עתה עד שגרם להם ולנו אותן הצרות. שזכרון דברים אלו נשוב להיטיב שנאמר והתודו את עונם ואת עון אבותם וגו'. [רמב"ם הל' תענית פ"ה ה"א]

[א] ייש שם ימים שכל ישראל מתענים בהם - הפמ"ג כתב בשם האליהו רבה [ס' תקנ"ג] שכן י"ג ובת י"ב שלא הביאו שתי שערות חייבים בתענית. מה פשר הדברים? אם לא הביאו סימנים אינם גדולים. בס' שיעורי ר' משולם דוד על תמורה ב' ב' הוכיח שמופלא הסמוך לאיש נחשב גדול לענין נדרים [ולא שיש דין מיוחד שבקטן נדרו נדר]. ועי' בס' גבורת יצחק [בין המצרים עמי קנ"ה] שרצה להקיש שגם כאן לענין תענית נחשבים לגדולים גם לפני הבאת שערות וחייבים בתענית. ועדיין צ"ע מנין לו לפמ"ג לחדש כך. או שכוונתו שזה מדין חינוך אבל למה דווקא בגיל י"ג וי"ב?

[ב] יש שם ימים שכל ישראל מתענים בהם - בשו"ע כתוב שגם נשים מעברות ומיניקות מתענות, ולמה, הרי זו מצו"ע שהזמן גרמא? והנה, מובן לפי רש"י [ברכות כ'] במצוות דרבנן, גם נשים חייבות במצות עשה שהז"ג. לפי תוספות שם שפטורות גם בזה, אפשר לומר עפ"י דעת הרמב"ם שהצום הוא כדי לעורר את הלבבות בתשובה וכמו שנשים חייבות להתפלל מדין רחמי, כך חייבות בצום מדין תשובה [עפ"י גבורת יצחק שם].

[ג] ויהיה זה זכרון למעשינו הרעים ומעשה אבותינו שהיה כמעשינו עתה עד שגרם להם ולנו אותן הצרות - מבואר ברמב"ם דבר נורא ומבהיל. אנחנו ע"י מעשינו כאילו גורמים לחורבן בית המקדש. כתוצאה ממעשי אבותינו נחרב מלכתחילה וכתוצאה ממעשינו הרעים אנחנו ממשיכים את החורבן ולכן נדרש מאיתנו לחזור בתשובה. ומקורו מירושלמי ביומא פ"א ה"א דאמר' "כל מי שלא נבנה ביהמ"ק בימיו ה"ז כאילו נחרב בימיו" ודוק - כאילו נחרב. ולמה נחרב? בוודאי לא משום מעשינו הטובים. והתביעה היא נוראית. [עי' בזהב שבא עמי ק"ט]

[ד] כבר העיר החת"ס [או"ח ר"ח] שמדברי הרמב"ם מבואר שאין התעניות מדין אבילות אלא מדין תשובה ע"כ. והנה, ידוע מה שאמרו חז"ל שע"י תשובה מאהבה זדונות נהפכות לזכויות. כך ע"י תשובה מאהבה הימים האלו יהפכו לימי ששון ושמחה. זה אומר - הנה צבאות צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי ויהי לבית יְהוָה לְשֹׁשׁוֹן וְלִשְׂמִינָה וּלְמַעֲדִים טוֹבִים וְהָאֱמֻת וְהַשְׁלֹם אָהָבוּ. [אלא שיש להעיר שהרמב"ם בספר הי"ד השמיט הבחנה זו שתשובה מאהבה מהפכת זדונות לזכויות ותשובה מיראה מהפכת זדונות לשגונות וכבר נלאו חכמי לב להבין זאת]. ויש שחלקו על הרמב"ם וסוברים שהצומות נקבעו משום אבל [עי' ר"ן תענית ז. ריטב"א תענית י. ועוד ע"י במפתח על הרמב"ם].

[ה] והתודו את עונם ואת עון אבותם. "אבל אנחנו ואבותינו חטאנו". זה ממש לא נשמע מכובד להזכיר את החטאים של האבות. ולמה א"כ עושים זאת? כדי לעקור חטא משורשו צריך להתבונן בשורשו, מאיפה התחיל וממילא נוכל לתכנן דרכי תיקון. אין אף

אחד שפועל מתוך חלל ריק. כל אחד באופן אישי סוחב על גבו ובעיקר בתוך נפשו אלפי חוויות, רשמים, צלקות, אירועים, שיחות, מצבים, חרדות וכו' וכו' שמשפיעים עליו. אנחנו כעם, נושאים בתוכנו גם את כל הטוב שיש באבותינו דוגמת מסירות נפש שהיא כאילו חקוק בגניס שלנו מאז אברהם אבינו [רוח חיים לגר"ח מוואלאזין] וגם את התכונות הפחות טובות. אם נדע את עצמינו נדע את תיקוננו. היום זה נקרא "פסיכולוגיית העמים" - לכל עם מנטליות ותכונות משלו. העם הנבחר מקפל בתוכו את תמצית הטוב של כל האנושות אבל כפי הנראה איננו מושלם. התורה מלאה בסיפורים על כישלונות אבותינו כדי שנפיק לקחים ונתקן. "והתורו את עונם ואת עון אבותם".

והנה, כתוב בפסוק "חטא חטאה ירושלים", וראיתי מבארים על פי מש"כ במגילת איכה [ה' ז'] "אבותינו חטאו ואינם ואנחנו עונתיהם סבלנו", ולכאן איזה יושר יש בזה? ועוד צריך להבין הלא חטא הוא לשון שוגג ועוון הוא מזיד, ומאחר שהם היו רק שוגגים וכי יש יושר בזה שאנחנו נחשבים כמזידים על חטאתם והם שעשו העבירות נחשבים רק כשוגגים? וביאר הישפת אמת ששורש עוונותינו הוא מזה שאבותינו חטאו ואפילו חטאו בדבר קל ואפילו בשגגה אבל עדיין לחטא נחשב וז"ל על ידי השוגג של אבותינו נצמח אחר כך בדורות האחרונים זדונות דכמו שעבירה גוררת עבירה ומתחיל כחוט השערה ומסיים כעבות העגלה, כן בכלל אם יש בדורות ראשונים שגגות ועבירות קלות נמשך אח"כ חטאים גדולים עכ"ל. ולכן, אותו החטא שהם חטאו בו הוא מעשה זריעה לחטאי בניהם בדורות הבאים. וזהו הביאור בכפילות הלשון שבחטאים שלהם הם גרמו לדורות הבאים ג"כ שיחטאו שהם בעשיית החטאים ואף בשוגג גרמו לדורות אחריהם שיחטאו אף במזיד. ועי' עוד בסי' המפתח מקורות שדנים בנושא זה.

ו) בפ"א ה"א כותב הרמב"ם - מצות עשה מן התורה לזעוק ולהריע בחצוצרות על כל צרה שתבא על הצבור. שנאמר על הצר הצור אתכם והרעותם בחצוצרות. כלומר כל דבר שייצר לכם כגון בצורת ודבר וארבה וכיוצא בהן זעקו עליהן והריעו. ובהלכה ב' "ודבר זה מדרכי התשובה הוא". ובהלכה ד' "ומדברי סופרים להתענות על כל צרה שתבוא על הצבור עד שירוחמו מן השמים. ובימי התעניות האלו זועקין בתפלות ומתחננים ומריעין בחצוצרות בלבד".

ויש לעיין, למה בשאר תעניות צבור מצות זעקה לפני ה' והתענית ענין אחד הם ושניהם מדרכי תשובה ממש ואילו לענין ד' התעניות מדברי קבלה הן רק "כדי לפתוח דרכי תשובה"? וכתב בסי' הררי קדם [עמ' קל"ד] דחלוק תענית ציבור משאר תעניות שגוזרים על הציבור על כל צרה וצרה, דהנך ד' תעניות ציבור שמדברי קבלה הלא באים על הצרות הישנות וע"כ אין החפצא של התענית באה על הצרה בתורת מעשה תשובה וזעקה כדי שירחמו מן השמים אלא עיקרה באה כדי לעורר הלבבות ולזכור מעשינו הרעים ומעשה אבותינו וע"כ זה לפתוח דרכי התשובה ולהתעורר להיטיב את דרכינו, וכלשון הרמב"ם "ויחיה זה זכרון למעשינו הרעים ולמעשה אבותינו" וע"כ הזכרון נתעורר להיטיב את דרכינו וכש"כ הרמב"ם שבזכרון דברים אלו נשוב להיטיב. ומשא"כ בתענית שיש צרה לפנינו, שם התענית לא באה כדי לעורר את הלבבות דהא בודאי יש לו התעוררות מצרותיו אלא התענית באה כחלק מעצם מעשה התשובה דהחייב תענית בשעת צרה של עכשיו הוא חייב של תשובה, שהרי הזעקה וממילא התענית היא הוא חלק ממעשה התשובה כבר חלק ממעשה התשובה וכמו בנינו שהיה צרה לפנינו ושוב כל העם בתשובה מקטנם ועד גדולם כך בזמן של צרה יש חייב של קרעו לבבכם אל בגדיכם והתענית היא חפצא של תשובה.

ויסוד לזה מש"כ הרמב"ם בפ"א הי"ז "בכל יום תענית שגוזרין על הצבור מפני הצרות. בית דין והזקנים יושבין בבית הכנסת ובודקים על מעשי אנשי העיר מאחר תפלת שחרית עד חצות היום. ומסירין המכשלות של עבירות. ומוזהרין ודורשין וחוקרין על בעלי חמס ועבירות ומפרישין אותן. ועל בעלי זרוע ומשפילין אותן. וכיוצא בדברים אלו. ומחצי היום ולערב רביע היום קוראין בברכות וקללות שבתורה שנאמר מוסר ה' בני אל תמאס ואל תקוף בתוכחתו ומפטירין בנביא בתוכחות מענין הצרה. ורביע היום האחרון מתפללים מנחה ומתחננים וזועקים ומתוודים כפי חסם". ומבואר דכל סדרו של יום תענית שגוזרים על הציבור הוא תשובה לעומת זאת בד' תעניות שמדברי קבלה אף שהם לעורר לפתוח דרכי תשובה לא נאמר בהם חייב מיוחד של תשובה ביום התענית. וזה מדויק מהפתיחה של ההלכה ברמב"ם הנ"ל שהקדים שכל סדר זה הוא בכל יום תענית שגוזרים על הצבור מפני הצרות אבל ד' תעניות שמדברי קבלה הם באים לזכרון הצרות אבל הם אינם באים כחפצא של יום של תשובה עכ"כ עיי"ש מה שהאריך עוד.

## העבודה בבין המצרים

סדר העבודה בין המצרים להכניס עונג גדול בלב באופן שהעונג יביא לידי געגועים רבים עד שמרוב הגעגועים בא לידי בכי ושיהיה ערך המרירות לפי ערך העונג. מרירות היוצאת מתוך עונג וגעגוע לעולם אינה נכנסת לעולם לגבול עצבות. תמיד היא באמת המידה של גדול העונג שלה וע"כ צריך לזכור תמיד מקור מרירותו ולשמוח במדרגתו זאת שעונג שלו גדול כל כך עד שמביא אתו לידי בכי. וד' ירחם שיהיה העונג במלואו. בזמן שאין האדם כל כך במעלה, לא יתאוה לעבוד את ד' ברגשות האיברים, כי רגשות האיברים יוכלו להביא אותו גם לידי אפיסות המחשבה ואין הנפילה אחוזה כל כך במחשבה כי אם במעשה, ע"כ אין לגשם אז המחשבה במעשה, שגישום מחשבה במעשה, לבד שאיננה מועילה, לבד שאיננה מוסיפה עוז ועצמה, גורמת עוד למחשבה שתסתלק למעלה ושתתעלם. [רז"ל עמ' מ"ו]

## אסון החורבן

האסון של החורבן, שאי אפשר להגן על כל מעלה שלא תפוג ותסור כ"א כשמתרחקים מכל פתחים רחבים ומתאחזים דרך הציונות והמעברים הדחוקים, שמתוך זה נדמה שכל עליזות החיים הם ההיפך של כל חלקה טובה ושרק על ידי לחץ הרוח והתכוצות הלב יכולים להיות בטוחים. ואנחנו כל זה מיסורי הגלות וכשבאה הגאולה תהיה הגאולה לזה, והצדיקים שהם מסוד הגאולה, אין כל הרחבה מפרעת בעדם ויסוד עבודתם עבודת הקודש להתקרב יותר אל שרשם שורש הגאולה. וזהו עומק תפלותם ולהנצל מכל צורך באיזה מיזוג של לחץ מועקה וצער. "פתחו לי שערי צדק אבוא בם אודה י-ה זה השער לך צדיקים יבואו בו" [תהלים קי"ח יט-כ]. [שם]

## בית המקדש – מקור השמחה

איננו במדרש על הפסוק "ומנחה ה' אלקים דמעה מעל כל פנים" [ישעיה כח ה] אפילו דמעות הבאות מחמת שמחה ע"כ. וצ"ב בדברי המדרש ופירש הג' רבי מרדכי פוגרמנסקי וצ"ל שהטעם שבוכים בשעת שמחה גדולה אף על פי שהבכיה מיוחד לצער ומכאוב והשחוק מיוחד לשמחה, הוא משום שכשנבנה ביהמ"ק ובחר לו הקב"ה דירה בתחתונים ירדה שמחה לכל העולם שהרי ביהמ"ק הוא מקור השמחה כדכתיב [תהלים מח ג] "יפה נוף משוש כל הארץ". [ועיין תענית כו ע"ב וביום שמחת לבו שה"ש ג יא זה בנין ביהמ"ק]. וכשחבר ביהמ"ק ניטל מקור השמחה מן הארץ וירד צער לכל העולם כולו ונעשו זמני השמחה בחיי האדם כמו איי הים באוקיינוס של צער ודמעה וכשמגיע עת שמחה גדולה מתרבה השמחה על גדותיה והיא פוגעת בגבוליה אשר בים הצער והיגון ונכנס הצער לתוך השמחה ובה האדם לידי בכיה נמצא שהבכיות של שמחה הן תוצאה מהעדר ביהמ"ק.

**פֶּה אֲמַר י-ה-וֹהַ צִבְאוֹת צוֹם הָרְבִיעִי וְצוֹם הַחֲמִישִׁי וְצוֹם הַשְּׁבִיעִי וְצוֹם הָעֲשִׂירִי יְהִי לְבֵית יְהוָה לְשָׁשׂוֹן וּלְשִׂמְחָה וּלְמַעֲדִים טוֹבִים וְהָאֲמַת וְהַשְּׁלוֹם אֶהְיֶה!!**

